

Bedensel Engellilerin Din Hizmetlerine Erişimlerinde Yaşadığı Sorunlar: Alaşehir Örneği

Mehmet Yücel
Alaşehir Emin Ersoy Ortaokulu (Öğretmen), MEB, Manisa Türkiye
Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Din Sosyolojisi
svl.hsn@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-8995-5847

Ramazan Bulut
Dr., Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Sosyolojisi, Uşak, Türkiye
r.bulut64@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2457-2444

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 26.03.2020

Kabul Tarihi: 09.04.2020

Öz

Ülkemizde engellilikle ilgili çalışmalar daha çok 90'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başında önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye Ulusal Engelli Veri Tabanı'na göre engelli birey sayısı 1.559.222'dir. Ancak resmi olmayan rakamlara göre Türkiye'de %13 düzeyinde engelli olduğu, bu da Türkiye nüfusunun yaklaşık 9 milyonun engelli bireylerden oluştuğu anlamına gelmektedir. Bu veriler ışığında, yaklaşık olarak ülkemizdeki her 9 kişiden birisinin engelli olduğu görülmektedir. Engel durumunu kabullenme, olumlu benlik oluşumu ve engeliyle ilgili sorunları aşmada dinin engelliler üzerinde büyük etkileri olabilmektedir. Nitekim din, bireylerin kendini, dış dünyasını tanımalarına, anlamalarına ve bir yaşam felsefesi oluşturmalarına dair bilgiler verir. Araştırmanın çalışma evrenini, Alaşehir ilçesi sınırlarında ikamet eden bedensel engelli bireyler oluşturmuştur. Bu çalışma Alaşehir ilçesinde yaşayan bedensel engelli bireylerin sağlıklı bir şekilde din hizmetlerine erişimlerinde yaşadıkları sorunları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış ve derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Saha araştırması ve teorik bilgilerden yararlanılmıştır. Veriler, Alaşehir ilçesinde yaşayan 15 bedensel engelli bireyle derinlemesine mülakat yapılarak elde edilmiştir. Son yıllarda devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından engelliler üzerine yapılan çalışmaların önemi büyük olsa da bu çalışmalar, henüz istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Engelli bireylerin sağlıklı bir şekilde din hizmetlerine ulaşımalarında sorunlar yaşanmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din ve Engellilik, Sorun, Din Hizmetleri, Din Hizmetlerine Erişim.

Problems of The Physically Disabled in Accessing Religious Services: Example of Alaşehir

Mehmet Yücel
Alaşehir Emin Ersoy Secondary School (Teacher), Ministry of Education, Manisa, Turkey
Uşak University Graduate Student in Sociology of Religion
svl.hsn@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-8995-5847

Ramazan Bulut
Dr., Uşak University Faculty of Islamic Sciences, Sociology of Religion, Uşak, Turkey
r.bulut64@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2457-2444

Research Article

Arrival Date: 26.03.2020

Acceptance Date: 09.04.2020

Abstract

In our country, studies on disability started to gain importance in the late 90s and early 2000s. Turkey is 1,559,222 according to the number of individuals with disabilities National Disability Data Base. However, according to unofficial figures, 13% in Turkey to be disabled, which means that Turkey consists of nearly 9 million people with disabilities in the population. In the light of these data, it is seen that approximately one in 9 people in our country is disabled. Religion can have a major impact on accepting the disability, positive self-formation and overcoming disability issues. As a matter of fact, religion gives information about individuals to know themselves, understand their outside world, and create a life philosophy. The study population of the study consisted of individuals with physical disabilities residing within the borders of Alaşehir district. This study aims to identify the problems that physically disabled individuals living in Alaşehir district experience in accessing religious services in a healthy way. Qualitative research methods were used in the research and in-depth interview technique was used. Field research and theoretical knowledge were used. The data were obtained through in-depth interviews with 15 physically disabled individuals living in Alaşehir district. Although the importance of the studies carried out by the state institutions and non-governmental organizations on the disabled in recent years is of great importance, these studies have not reached the desired level yet. Studies are inadequate. There are still problems in the transportation of people with disabilities to religious services in a healthy way.

Keywords: Religion and Disability, Problem, Religious Services, Access to Religious Services.

1.Giriş

Engellilik ile ilgili çalışmalar milattan önceki yıllara dayansa da bu alanda kapsamlı ve sistemli çalışmalar genellikle 1980'lerden sonra yapılmaya başlanmıştır. 1960'larda özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da yaşanan sosyal hareketlilik ve Vietnam savaşı sonrası Amerika'ya dönen gazilerin de etkisiyle engelli kimliği ve engelli haklarını vurgulamaya yönelik bir engellilik hareketinin ortaya çıktığı ve bu hareketliliğin 1980'li yıllarda kapsamlı ve sistemli bir şekilde engellilik çalışmalarına alt yapı oluşturmaya başladığı görülmektedir (Bezmez vd.,2011).

Türkiye özelinde ise engellilik çalışmaları, 90'lı yılların sonunda başlamış daha çok 2000'li yılların başlarında özellikle Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin ivme kazandığı dönemde engellilik politikaları nezdinde hem devlet hem de Sivil Toplum Kuruluşları tarafından dışı dokunur çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda özellikle 2000'li yıllardan sonra ülkemizde çeşitli çalışmalar, araştırmalar yapılmış ve akademik anlamda makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri yazılmaya başlanmıştır (Burcu,2015).

Engelli bireyler yaşamlarını sağlıklı bireyler gibi sürdürememekte ve yaşamlarını idame ettirebilmek için zorunlu olarak diğer bireylere bağımlı kalmaktadırlar. Bir başka deyişle engelli bireyler başkalarının ilgi, koruma ve bakımına muhtaçtır. Bu durum engelli bireyleri psikolojik ve sosyal anlamda olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda engelli; doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve

destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanabilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA),2008).

Normal yaşantıyı sürdürmek için yeterli ve gerekli bedensel yapıdaki doğuştan veya sonradan olan yapısal ve organik değişiklik veya noksanlık sonucu toplumsal rolünü yerine getirmede ve günlük işlerinde yardıma ihtiyaç duyan bireylere bedensel engelli denilmektedir. Bedensel engelleri nedeni ile sağlıklı kişilerden farklılaşan ve eğitim hizmetlerinden gereğince yararlanamayan bu bireylerde bilişsel, psiko- sosyal ve duyuşsal gereksinimlerin yanı sıra hareket ve fonksiyonel yeteneklerin geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Çeşitli nedenlerle kaba ve ince motor gelişim becerileri olumsuz yönde etkilenmiş bu kişilerin kendilerinden beklenen fonksiyonel hareket ve becerileri yerine getirmeleri değişik derecelerde kısıtlanmıştır (Özdemir ve Başkonak,2018).

Engellilik, evrensel bir olgudur. Dünya çapında, herhangi bir engellilik durumuyla yaşamak zorunda olan bir milyardan fazla (2010 dünya nüfus verilerine göre %15) insan olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun iki yüz milyonu ise engelli oluşlarından dolayı hayatlarında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanı sıra gelecek yıllarda engelli sayısının daha da artacağı ve engellilere sunulacak temel hizmetler konusunda ilgili kurumların daha yüksek kaygıya sahip olacağı düşünülmektedir. Engelliler; sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilgi edinme gibi hizmetlere erişimde birçok zorlukla karşılaşmaktadır (Bucuka,2017:1). Araştırmanın amacı bedensel engelli bireylerin sağlıklı bir şekilde din hizmetlerine erişimlerinde karşılaştıkları sorunlar, bunlara yönelik beklentiler ve çözüm önerilerinin neler olduğunun tespit edilmesidir. Araştırmaya dair alt soruları şunlar oluşturmaktadır;

-Araştırmaya katılan bireylerin dine bakış açıları nelerdir?

-Araştırmaya katılan bireyler için dinin önemi, yaşamlarına etkisi ve engellerini aşmadaki rolü nelerdir?

-Araştırmaya katılan engellilerin din hizmetlerine erişimlerinde yaşadığı sorunlar nelerdir?

- Araştırmaya katılan kişilerin din hizmetlerine ulaşımını kapsamında kamu kurum ve kuruluşları ile kamuoyundan beklentileri nelerdir?

2.Yöntem

Araştırmada, Alaşehir'de yaşayan bedensel engelli bireylerin din hizmetlerine erişimleri konusunda yaşamış oldukları sorunların tespit edilmesi adına detaylı bilgi elde edebilmek için nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji 'olgubilim' kullanılmıştır. Olgubilim deseni, toplumsal hayatta farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir fikre sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çok değişik şekillerde karşımıza çıkabilmektedirler. Olgularla günlük hayatta karşılaşmıyor olmamız, onları yakından ya da uzaktan tanıyıp tanımadığımız, olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmemektedir. Bireylere ve toplumlara tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için fenomenoloji (olgubilim) uygun bir araştırma ortamı oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek,2016, s.69).

Örnekleme ve Veri Toplama Aracı: Araştırmanın çalışma evrenini, Alaşehir ilçesi sınırlarında ikamet eden bedensel engelli bireyler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise, Alaşehir ilçesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, engelli dernekleri ve özel rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla belirlemeye çalıştığımız 18 yaş üstü 15 bedensel engelli birey oluşturmuştur.

Araştırmanın verileri, Ocak / Şubat 2020 tarihleri arasında Manisa ili Alaşehir ilçesinde 15 bedensel engelli bireyle, gönüllülük esasına bağlı olarak, görüşülen kişilerin belirlediği yer ve zamanda, araştırmacı tarafından yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmanın problemine uygun olarak hazırlanan, bedensel engelli bireylere yönelik sorular çerçevesinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce araştırma kapsamında görüşme yapılacak bedensel engelli bireylerle gönüllülük esasına göre randevulaşmış ve

görüşmede elde edilen bilgilerin kime ait olduğunun gizli tutulacağı belirtilmiştir. Ayrıca araştırmanın amacı bedensel engelli bireylere anlatılmış, izinleri doğrultusunda bedensel engellilerin verdiği cevaplar not alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi: Katılımcılarla yapılan mülakat görüşmesinin sonucunda elde edilen veriler, nitel araştırma yönteminin veri analizlerinde kullanılan betimsel analiz ve yorumlama analiz teknikleri ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz, araştırmada elde edilen verilerin tam anlamıyla orijinal haline sadık kalarak ve araştırmaya dâhil edilen deneklerin konuştuklarından alıntı yaparak verileri ortaya koyması şekliyle oluşmaktadır. Yorumlama analizinde ise elde edilen verilerle birlikte araştırmacının görüşleri ve yorumları ön plana çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek,2016).

3.Kavramsal Çerçeve

3.1. Engellilik

DSÖ verilerine göre, gelişmiş ülkelerde nüfusun %10'unun, gelişmekte olan ülkelere ise nüfusun %12'sinin engellilerden oluştuğu bildirilmektedir. Engelli bireylerin %3,5'i konuşma, %1,4'ü ortopedik, %0,6'sı işitme, %0,2'si görme engelliler, %1'ini sürekli hastalığı olanlar, %2'sini eğitilebilir, %0,3'ünü öğretilen zihinsel engellilerdir. Ülkemizde ise DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen Türkiye Engelliler Araştırması sonucuna göre nüfusun %12,29'unun engelli olduğu saptanmıştır (Çetinkaya ve Özmen,2012, s.36).

Engellilik terimi literatüre ilk kez sosyal model tartışmaları ile beraber girmiş, giderek yaygınlık kazanmıştır. BM (Birleşmiş Milletler), 1975 tarihli Engelli Kişilerin Haklarına Dair Bildirge'de engelli olma halini 'Normal bir bireyin genetik ya da sonradan sahip olduğu bir noksanlık sonucunda günlük rutin yaşantısında yapması gereken işleri yerine getirememesi' durumu olarak tanımlamıştır. DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) ise engelliliği, 'Bedenin doğuştan ya da sonradan normal işlevlerinin bir kısmını ya da tamamını yerine getirememesi' durumu olarak tanımlamaktadır. DSÖ 1980 yılında geliştirmiş olduğu 'Sakatlar, Yetersizlikler ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması' kodlama sistemine göre engelliliği üç kategoride ele almıştır. Bunlardan ilki sakatlık/noksanlık, ikincisi fonksiyonel engellilik denilen yeti yitimi, üçüncüsü ise sosyal ve çevresel yetersizlik, dezavantajlılık durumu terimi ile ifade edilmektedir (Samav Cantürk,2017:127-139).

Gerek ulusal düzeyde gerekse de uluslararası alanlarda faaliyet gösteren sivil ve resmi örgütler, engellilik konusunda kendi hizmet yapılarına uygun birçok tanım geliştirmişlerdir. Öyle ki aralarında anlam farkı bulunmasına rağmen engelli ve sakat aynı anlamda kullanılabilir. Bu durum, engelliliği ifade etmede kullanılan kavramlarda ortak bir uzlaşımın olmadığını göstermektedir. Engellilikle ilgili ulusal ve uluslararası alanlarda yapılan bu tanımlamaların temelinde engellilikle ilgili gerçekleştirilmesi düşünülen plan, program ve politikaların yapılmasıyla ilgili çabaların yattığını söyleyebiliriz. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda engelli, "Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi" şeklinde tanımlanmaktadır. 16 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe giren 'Engellilik Ölçütü, Sınıflandırması Ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik'te ise ağır engelli, "Engel durumuna göre özür oranı %50 ve üzerinde olduğu tespit edilenlerden günlük yaşam aktivitelerini başkalarının yardımı olmaksızın yerine getiremeyeceğine engeli sağlık kurulu tarafından karar verilen kişiler" biçiminde ifadelendirilmiştir (Gündoğdu,2014:19). 01.07.2005 tarih ve 5378 Sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 3. maddesinin (a) bendinde de engelli; "Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yasama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiyi ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır.

3.1.1. Bedensel Engellilik

Diğer engellilik türleri ile karşılaştırıldığında fiziksel engellilik toplumda daha fazla dikkat çekmektedir. Bu nedenle fiziksel engellilere, toplum tarafından daha acınası gözlerle bakılabilmektedir. Ayrıca fiziksel engele sahip olan bireyler toplumda bu tür sorunlar yaşamayan yanı sıra eğitim, sağlık, çalışma ve din hizmetlerine erişim gibi alanlarda da çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadır. Örneğin, toplumsal yaşama baktığımızda kamu hizmeti veren binaların, camilerin,

kuran kursları vb. de fiziksel engele sahip olan bireyler için uygun koşullar barındırmadığını görmekteyiz (Uslu, 2008). Fiziksel engellilik doğuştan oluşabileceği gibi sonradan çeşitli nedenlerle de oluşabilir.

Bazı bedensel engellilik tanımlarına değinecek olursak; psikolojik etkileri hariç tutarak, doğuştan ya da hayatın herhangi bir safhasında ortaya çıkan ve insanı fiziksel olarak etkileyen engellerin ortaya çıkardığı olguya "bedensel engellilik", bu durumun birincil olarak etkilediği kişiye de "bedensel engelli" denilmektedir (Özdemir ve Başkonak,2018:189). Bedensel engel; çeşitli nedenlerle kemik, eklem ve kasların kısmi veya tam fonksiyonsuzluğu sonucu oluşan engel durumudur (Aslanoğlu,2004). Fiziksel engelli bireyler fiziksel ya da fizyolojik anlamda bir bozukluk veya eksiklik ile karşılaşmakta ve bu durum sonucunda da fiziksel olarak yeteneklerini kullanamamaktadır (Coşkun,2013). Bedensel Engellilik; vücut yaşam fonksiyonlarını teknik olarak fazla etkilemeyen el-ayak gibi uzuvların kaybı veya etkin kullanılamaması durumlarında, fiziksel hareket özgürlüğünü kısıtlayan durumların genel olarak adlandırılmasıdır (Özer,2005). Bir başka anlatımla; Bedensel(fiziksel) engel, insan yapı ve biçiminde fiziksel yönden herhangi bir bozukluk veya eksiklik oluşturarak yine onun bedensel yeteneklerini engelleyen veya bütünüyle kaldıran bozukluktur (Cumurcu vd.2012). Fiziksel engellilik ayrıca genetik sorunlar sebebiyle de meydana gelebilmektedir (Cillo,2009). Fiziksel engellilik; doğuştan ya da sonradan herhangi bir hastalık geçirilmesiyle iskelette, kas ve sinir sisteminde meydana gelen engellilik, yetersizlik veya noksanlıktır (Kırhoğlu,2015).

3.2. Din ve Engellilik

İnsan aklı sadece görünen dünyayı değil, duyular ötesi âlemi de merak eder ve bu âleme ilişkin sorular sorar. Gözlerdeki mükemmel yaratılışı, dünya üzerindeki eşsiz güzelliği, evrendeki sonsuz düzeni fark eden insan sorgulamaya devam eder ve cevabını merak ettiği şu soruları sorar: Evreni kim yarattı? Bu mükemmel düzeni kim sağlıyor? İnsan niçin var edildi? Bu varlıkların sonu ne olacak? İnsanın bu ve benzeri tüm sorularına din cevap verir. Din, akıl sahibi bireyleri kendi özgür iradeleriyle iyiye ve doğruya yönelten ve onların mutluluğunu amaçlayan ilahî kurallar bütünüdür (Meb Yayınları,2018:70). Kelime olarak din; bağ, bağlanma, teslim olma, kulluk etme gibi anlamlara gelmektedir. Din kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Dinin tanımlanması hakkında yazarların üzerinde kesin olarak uzlaşabildikleri bir

tanım bulunmamaktadır. Bunun sebebi bazı yazarların konuyu çok detaylı olarak ele alması, bazı yazarların ise tam tersi olarak çok genel bir çerçevede tanımda bulunmalarından kaynaklanmaktadır (Katar,2017:36). Özelliği dolayısıyla insanın veya toplumun dinden kopması mümkün olmamıştır. Çünkü din hem tarihin her döneminde hem de hayatın her köşesinde kendini gösteren bir olgu olma özelliğini korumuştur. Toplumları dinsizleştirmek için okullar açıp baskı ile dini ortadan kaldırmak, dinsizliği hâkim kılmak isteyen rejimlerde bile insanlardaki inanma ve tapınma duygusunun söndürülemediği, baskıdan kaçıp ormanlarda, kuytu yerlerde ibadet eden ve ayin yapan insanlara rastlanması da inanmanın fitri/doğuştan gelen ihtiyaç olduğunun delili sayılmıştır. Bunlara ilave olarak II. Dünya Savaşı'nda Marksist blokta şeflerin kiliselere koşması, halkın ve papazların mabetlerde dua etmelerine izin verilmesi ve bu blokta 70 yıldan beri dine baskı uygulanmasına rağmen 1992'den sonra, insanların yeniden dine yönelmesi dikkat çekici başka bir husustur. Ahiret inancı, sadece ceza ve mükâfat olarak değil, aynı zamanda insanın içindeki ebed/sonsuz duygusuna cevap vermesi bakımından da önem taşımaktadır. İnsan, ölümden değil, yok olmaktan korkmaktadır. Diğer bazı dinlerde olduğu gibi İslam'da da insan, ölüme yok olmamak, başka bir dünyada hayatına devam etmektedir. Bu hayatın dışında başka bir dünya inancı, insanı yarınki hayata alıştırmaktadır. Suçlardan arınıp ebedi bir kurtuluşa ulaşma, huzura, cennet gibi bir nimete kavuşma, insanı ümitlendirmekte, dünyanın sıkıntılarına karşı durmaya katkı sağlamaktadır (Katar,2017:37-39).

İnsanlar, dünyaya fiziki ve biyolojik olarak farklı özelliklerle gelmektedirler. Farklı renk, ırk ve coğrafi bölgelerde doğan insanların, fiziki ve ruhi olarak da birbirlerinden farklı özellikleri vardır. Bazen sağlıklı bir birey olarak dünyaya adım atarlar, bazen de engelli olarak doğarlar (Özdemir,2016). En basit manasıyla engellilik, doğuştan veya sonradan ortaya çıkan bedensel veya zihinsel faaliyetlerdeki kısıtlılık olarak tanımlanabilir. Engellilik, bireyin günlük hayatını kısmen ya da tamamen etkileyebilir. Din ise, insan hayatını çepeçevre kuşatan varoluşsal bir gerçekliktir. Doğru bir din eğitimi almış engelli birey, zorluklar karşısında hayata daha çok tutunacak ve hayatı anlamlandırma gayretinde dinden ziyadesiyle yararlanacaktır (Akbolat,2016:135)

Engelliliğin ortaya çıkması engelli ve yakınları için bunalım ve zayıflık nedeni olabilir. İşte bu noktada

inanç, zorluklar ve güçlükler karşısında dirençli ve dayanıklı olmayı sağlar. İnsana çalışma, yaşama ve başarıya gücü verir. Din sabır, fedakârlık, mücadele vb. duyguları kuvvetli tutmak suretiyle hayatın acı ve ızdıraplarını hafifleten, yaşam gücünü besleyen, motive edici bir güç olarak kişiyi psikolojik olarak koruyabilmekte, ayrıca hayatın manasını öğretmek, mesuliyet duygusunu geliştirip şahsiyet bütünlüğü sağlamaktadır. Din insan hayatına bir anlam, zorluklar karşısında direnme gücü kazandırmaktadır (Kılıçarslan,2013:17-18).

Engelli birey ve ailesi açısından engel durumunu kabul etme, olumlu benlik kavramı oluşturma ve engel durumundan kaynaklanabilecek sorunları aşmada, olumlu katkıda bulunabilecek kaynaklardan biri de din olabilir. Çünkü din, bireyin kendini ve dış dünyasını tanıma, anlama ve buna bağlı olarak da bir yaşam felsefesi oluşturmaya açısından, ona birtakım bilgiler sunar (Mardin,1982:24). Engelli bireyin de engel durumunu anlama, kavrama ve yaşadıklarını makul bir şekilde anlamlandırmaya çalışarak, engellilik hâlini kabul etmesine katkı sağlayacak birtakım bilgileri elde etmesinde, dinden yararlanması mümkün olabilir. Öncelikle engellilikten dolayı karşılaşılabileceği sıkıntıları aşmada, iç dünyasında sığınabileceği bir varlığı hissetmesinde, manen kendini iyi hissedebileceği ve moralinin yüksek olmasını sağlayabileceği durumları yaşayabilmesinde, dinî inancın önemli bir rolü olabilecektir. Çünkü aşkın bir varlığa inanmak, bireyde bir güven duygusu oluşturur. Birey, Allah'a iman duygusuyla birtakım değerlere bağlanmakta, kendini yalnız hissetmemekte ve aynı değerlere inanan diğer insanlarla birlikte olma duygusuyla da içinde bulunduğu toplumda kendisinin bir yerinin ve anlamının olduğunu kavramakta, sorunlarını aşabilecek bir gücü kendisinde hissederek güven duygusunu kazanabilmektedir (Peker,2000:71)

3.3. Din Hizmeti

Hizmet; başkalarının işini görme, bir değer uğruna çalışma, kişinin yerine getirmekle zorunlu olduğu görev, iş, vazife, memuriyet, bir kurum veya kuruluşun yerine getirdiği, gördüğü işlerin tümü, çalışma, işletme, bakım, özen, ihtimam, insan, hayvan ve bitkilerin büyüyüp gelişmesi için yapılması gereken her şey, bir ev veya dairede görülmesi gereken işler, askeri vazife vb. anlamlara gelmektedir. Arapça "h-d-m" kökünden mastar veya isim olduğu kabul edilir. Hizmet, insanların türlü gereksinimlerini gidermede yardım ve katkı sağlayarak hizmet üreten etkinlikler

alanıdır. Allah'ın dininin yücelmesi adına ortaya konan her türlü maddi ve manevi gayret ve çalışma, olarak da ifade edilebilir. Ayrıca hizmet, Cenab-ı Hak'ın biz kullarını mesul kıldığı ictimai bir kulluk vazifesidir. Diğer ifadeyle, kişinin vicdanının bir kartvizitidir hizmet. Kamu Hizmeti ise devlet veya mahalli idareler tarafından halkın çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yapılan her türlü hizmetin adıdır (Karakaş,2011).

İslam terminolojisindeki ifadesiyle; “irşad, tebliğ, davet, vaz-u nasihat, hitabet, tavsiye, talim ve terbiye, inzar ve tebşir, emr-i bil-maruf, nehy-i anil münker (iyiliği emredip, kötülükten sakındırma)” gibi konuları kapsayan hizmet alanlarını oluşturmaktadır. Teknik anlamda din hizmetini, dinin anlatılması, bazı ibadet, dua ve törenlerin düzenlenip yönetilmesi olarak alırsak ve organizasyonunun yapılmasının bir kurum olarak Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığına verildiğini kabul edersek, Diyanet İşleri Başkanlığının organize edip sunduğu, camilerde ve cami dışında topluma götürdüğü hizmetlere “din hizmeti” diyebiliriz (Pak,2010:60-61).

Din hizmeti, belirli özelliklere sahip insanlar tarafından yine belirli özelliklere sahip fertlere, gruplara ve toplumun tüm kesimine sunulan dini faaliyetler bütünüdür. Günümüz şartlarında belli kurallar çerçevesinde bu hizmeti yürüten ve topluma sunan kişilere din görevlisi denilmektedir. Ülkemizde topluma din hizmetini sunmakla görevli kişiler resmi bir kanalla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından istihdam edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı kurumsal olarak, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak görevlerini yürütmektedir. 1982 Anayasasının 136. Maddesi, Diyanet işleri Başkanlığını genel idari yapı içinde İslâm dininin itikat, ibadet ve ahlâk ile ilgili konularında vatandaşları aydınlatma ve ibadet yerlerini yönetme göreviyle memur kılmaktadır (Dağcı,2010:13-14).

Din hizmeti, bireyleri, içinde bulunulan toplumun dini inanç ve uygulamaları hakkında bilgilendirme, yönlendirme ve eğitime faaliyetlerini içine alan ve dönemsel ihtiyaçlara göre boyut değiştiren bir temele dayanır. Belli bir dini inanca sahip olduğunu düşünen ve bu konuda din hizmeti talep eden bireyler, mensubu oldukları dini inancın ehil kabul edilen kurumları aracılığıyla bu hizmeti alırlar (Ustabaşı,2015:24). Genel ifade ile din hizmeti; ‘cami içinde ve dışında iletişim araçlarını kullanarak insanların dini ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda verilen, sözlü, fiili ve uygulamalı hizmetler

bütünüdür.’veya ‘din alanında bireyin veya toplumun ihtiyacı olan ve onlara faydalı olacak bir işin yapılması’ şeklinde tarif edilebilir (Karakaş,2011).

4.Bedensel Engellilerin Din Hizmetlerine Erişimlerinde Yaşadığı Sorunlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırma, Alaşehir ilçesindeki bedensel engellilerden 13 erkek ve 2 kadın olmak üzere 15 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılar, 18 – 62 yaş aralığında olup bunlardan 13 kişi evli, 2 kişi ise bekârdır. Katılımcılardan 1 kişi yüksek lisans, 4 kişi lisans, 2 kişi ön lisans, 2 kişi lise, 3 kişi ortaokul ve 3 kişi de ilkököl düzeyinde eğitim almışlardır. Katılımcılardan 3’ü öğretmen, 4’ü memur, 2’si işçi, 4’ü çiftçi, 1’i emekli ve 1 kişi de işsizdir. Katılımcılardan 2 kişi yüksek, 5 kişi orta 8 kişi ise düşük ekonomik düzeyde olduğunu bildirmiştir. Katılımcılardan 8 kişi ilk din eğitimini aileden, 3 kişi camiden, 3 kişi okuldan, 1 kişi de aile dostlarından aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların 7’si ortopedik engelli, 4’ü görme engelli, 2’si işitme engelli, 1’i felçli ve 1 kişi de ALS hastası olduğunu bildirmiştir.

4.1.Dinsel Alana Bakış

Katılımcılarımız için dinin hayatlarına etkisi büyüktür. Ehemmiyet verdikleri bir konu olan dine bakış açıları engellilikleri adına mühim bir yer kaplamaktadır. İslam dini için kadere inanmak ve Allah’tan geldiğine inanmak imanın şartlarından biri olarak kabul edilebilir. Dinin, kendileri adına önemli bir noktada olduğunu kabul eden bedensel engelli bireyler engellilikleri ile kader anlayışlarını aynı kefeye koyabilmektedir. Takdir edilir ki engellilik dünyada ve Türkiye’de üyesi çok olan hayati bir olumsuzluk şiarıdır. Bu olumsuz düşünce ve istek noktasında dinin rahatlatıcı ve dingin bir kurtuluş yolu olduğunu benimseyenler olmaktadır. Karşılaşılan sorunları ve karşılaşılan eksiklikleri aşmadan din ve dini etmenler engelli bireyler adına ortak bir paydaştır.

İslam dini engelli bireyler için önem arz eden bir din olarak karşımıza çıkmaktadır. Engellilik ile ilgili çeşitli ayet ve hadisler bu tanıyı destekler niteliktedir. Katılımcılarımız da dine farklı anlamlar yükleyebilmekte ve İslam dininden farklı beklentiler içerisine girebilmektedir. İbadet ve dua bütün dinlerde olduğu gibi İslam dininde de önemli bir yer kaplamaktadır. Engelli bireyler için de ibadet ve dua Allah’a yakarışın dışı vurum hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireylerin duaya ve ibadete bakış açıları farklı olarak nitelendirilebilir. Sağlıklı bir insan için dua; huzur, mutluluk, para gibi kavramlara işaret

ederken, engelli bireyler için engelini aşmayı ve hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeyi ifade edebilir.

"Engelimin oluşmasında doktorların hatası olduğunu düşünmekle beraber kader yönünün de olduğunu inanıyorum. Çünkü ben inanan bir kişiyim ve başımıza gelen bu tür olayların da bir imtihan unsuru olduğunu düşünüyorum." "E" (Erkek,43)

"Engelimin oluşmasını Allah'ın bir takdiri olarak görüyorum. Çünkü bizi yaratan bir Allah var. Bu hayata bu şekilde gelmeyi ben seçmedim. Allah'ın beni böyle imtihan ettiğini düşünüyorum." "Ş" (Kadın,31)

"Kader. Çünkü doğum öncesi gerçekleşen bir engele benim veya herhangi bir kişinin müdahale etmesi mümkün olmadığından engelimin direkt kaderle ilişkili olduğunu düşünüyorum. Beni yaratan böyle yazmış." "E" (Erkek, 34)

"Kader etkili oldu diye düşünüyorum. Hayatta yaşayacak olduğumuz her şey sebepler dairesinde planlandığı için geçirmiş olduğum rahatsızlığın da bunun bir parçası olduğunu ve bunun benim için bir imtihan olduğunu düşünüyorum." "M" (Erkek, 40)

"Kadere bağlıyorum. Allah'ın istemediği hiçbir şey olmaz. Allah böyle takdir etmiş diye düşünüyorum." "C" (Kadın, 32)

"Kadere hayatta inanmam. Dönemin şartlarına bağlıyorum. 1964-1970 yılları arasında ülkemizde yaşanan ve salgın olan Çocuk Felci'nin sonucu 1966 doğumlu olmam hasebiyle engelimin oluştuğunu düşünüyorum." "R" (Erkek,54)

"Bence ailem etkili oldu. Kadere inanırım ama çocukluğumda geçirdiğim havale sonucunda ailem beni hemen doktora götürseymiş ben şu anda duyuyor olacaktım. Açık bir şekilde ailemin ihmali var diye düşünüyorum." "M" (Erkek, 55)

"Bence doktorlar etkili oldu. Yanlış teşhis koymuşlar bana. Eve götürün bir hafta ya yaşar ya yaşamaz demişler. Fakat kadere de inanırım. Allah'ın beni imtihan ettiğini de düşünüyorum." "R" (Erkek,42)

"Kendi hatama bağlıyorum. Çünkü ben gençliğimde çok hızlı yaşadım. Çok ah aldım. Şimdi Allah bu yaptıklarımın karşılığında bana bu cezayı verdi diye düşünüyorum. Birilerinin ahu tuttu bana. Yani kendim ettim kendim buldum." "H" (Erkek,58)

Katılımcıların engellerinin oluşumlarına dair verdiği cevaplar incelendiğinde, daha çok kader faktörünün ön plana çıktığı görülmekle birlikte engelinin oluşmasını hem kadere hem diğer etmenlere (sağlık çalışanları, aile, kendisi vb.) bağlayanlar ya da kaderden tamamen bağımsız bir şekilde dönemin yetersiz sağlık koşullarına da bağlayanların olduğu görülmektedir.

Din, engelli bireye karşılaştığı sıkıntıları aşmada moral desteği sağlama, kendisine her zaman yardımcı olacak ve sığınabileceği yaratıcısı olduğu duygusunu kazandırarak, yaşama sevincini artırma yanında, yaşadığı durumu kavramasına da katkı sağlayacağı bilişsel nitelikte bazı açıklamaları da ona sunar. Neden böylesi bir durumla karşılaştığı sorusuna cevap bulmada, insanın varoluşuna ışık tutacak ve yaşadıklarını kavramasına katkı sağlayacak önemli bir ipucunu Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresi 155. ayette (Ayette sabredenlere müjdele denilerek, yaşanan olay sonucu karşılaşılan zorluklara dayanmak, özellikle de ilk zamanlarda isyan etmeden yaşanan duruma dayanma, zorlukları aşma için çabalama, Allah'a yönelme, insanın sınavı kazanmasında önemli bir adım olacağına işaret edilmektedir.

"Din benim için bir kabullenmedir. Beni frenleyen bir olgudur." "H" (Erkek,38)

"Din bence temel değişmez kurallardır. Allah'tan korkmaktır." "R" (Erkek, 42)

"Din insanların hayatlarını düzene sokan, Allah tarafından emredilen kurallardır." "M" (Erkek, 55)

"Bence din toplumun huzuru, toplumun islah olması, toplumun düzenini sağlayan unsurdur. Din toplumu frenler." "İ" (Erkek, 57)

"Allah'la irtibat ve iletişim yoludur bence." "M" (Erkek,37)

"Din insan için bir sabır vesilesi, kendim için kabullenebilirlik, katlanabilirlik, ahret için bir umuttur bence." "C" (Kadın, 32)

"Din sebep-sonuç ilişkisidir. Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım ayeti gereği insanın yaratılış gayesidir." "M" (Erkek, 40)

"Bence din bir mutluluk kaynağı, bir engelli olarak hayata tutunma şekli, engelimi kabullenmede etkili olan bir inanç sistemi." "Ş" (Kadın,31)

"Din kişinin hem sosyolojik hem manevi hem de iç huzurunu düzenleyen ilahi kurallar bütünüdür." "E" (Erkek, 34)

Araştırmaya katılanların dine yükledikleri anlamlarda çeşitli veriler ortaya çıktığı görülmektedir. Katılımcıların verdiği cevaplardan yola çıkarak, din toplumsal huzuru sağlayan unsur, ilahi kurallar bütünü, manevi hayatı anlamlandıran bir olgu, geleceğe dair bir umut ve ışık kaynağı, kabullenmişlik, dünya hayatına katlanabilirlik, yaşanan olumsuzluklara karşı kendini ve gerektiğinde toplumu frenleyen bir sistem, sabır vesilesi, yüce yaratıcı ile irtibat ve iletişim yolu, hayata tutunmayı sağlayan bir inanç sistemi, mutluluk kaynağı, sebep sonuç ilişkisi ve yaratılış gayesine uygunluktur diyebiliriz.

4.2.Dinin Hayata Etkisi ve Engelleri Aşmadaki Rolü

Engelli bireylerin dini hayatlarını yaşama konusunda diğer bireylere göre dezavantajlı bir konumda oldukları aşikârdır. Özellikle bedensel engelliler açısından toplu yapılan ibadetlere katılmada sıkıntılar yaşadıkları söylenebilir. Engelli bireylerin dini hayatlarını sorunsuz bir şekilde yerine getirebilmeleri belki mümkün olmayacaktır ama en azından engelli ailelerinin, kamu kurum ve kuruluşlarının engelli bireylerin kendilerinden kaynaklanmayan sorunlar konusunda onlara yardımcı olmaları, fiziki ve manevi sorunları konusunda onlara destek olmaları önem teşkil etmektedir.

"Engelim dini duygularımı ve kabullerimi olumsuz yönde etkilemedi. Bilakis dini hayatıma daha da sarılmama vesile oldu diyebilirim. Bununla birlikte, dini vecibelerimi yerine getirirken engelim bazı olumsuzluklarıyla karşılaşıyorum. Mesela; Cuma namazlarında hutbe okunurken oturarak beklemek benim için adeta bir işkenceye dönüşüyor. Bacaklarım uyuşuyor. Yaslanacak bir yere ihtiyaç duyuyorum. Yine teravih namazları uzun sürdüğü için bacaklarım ağrıyor. Bu nedenle de teravih namazlarını çoğunlukla evde kılıyorum." "E" (Erkek,43)

"İnanç noktasında dini değerlere daha çok ve daha fazla bağlanmama vesile oldu. İbadet noktasında da yaşadığımız hayatın sürecini bilemediğimiz için daha hassas davranmama yönlendirdi diyebilirim." "M" (Erkek, 40)

"Mesela ben hocaya gitmek isterdim. Fakat engelimden dolayı zorlanacağımı düşünüyorum. Bu beni kısıtlıyor. Dışarıdayken namaz kılmak için camiye girdiğimde yön bulmada ve bayan yeri bulmada zorlanıyorum." "C" (Kadın, 32)

"Fiziki olarak namaz kılmamı etkiliyor. Ayakta namaz kılıyorum. Rükû ve secdeleri yapamıyorum. Sürekli kullandığım ilaçlar nedeniyle orucumu da tutamıyorum." "S" (Erkek, 49)

"Ben engelimden önce namazlarımı kaçırmazdım. Engelimden sonra abdest almakta bile zorlanıyorum. Oruçlarımı tutamaz hale geldim. Hacca gitmek istiyorum fakat engelim sebebiyle bunun mümkün olmadığını düşünüyorum." "İ" (Erkek,57)

"Namazlarımı diğer insanlar gibi camide kılıyorum. Evde kılmak zorunda kalıyorum. Hatta evde de namaz kılarken zorlanıyorum." "R" (Erkek,42)

"Özellikle toplu olarak yapılan ibadetlerde ulaşım açısından mimari anlamda sorunlar yaşıyorum. Mesela kaldırımlardaki levhalar, araçlar, eşyalar, camilerdeki engelli rampalarının eksikliği gibi. Cemaatle birlikte namaz kılıyorum. Çok sıcak ve aşırı soğuk günlerde dışarıda

kalıyorum. Cemaatle yan yana saf tutamıyorum." "R" (Erkek, 54)

"Göremediğim için özellikle sabah, akşam, yatsı, teravih namazları ve kandil gecelerinde camiye gidemiyorum. Engelim toplu yapılan ibadetlerimi kısıtladı. Kur'an okumayı biliyordum ben ama engelimden sonra Kur'an okuyamadım." "H" (Erkek,58)

Araştırmaya katılanların engellerinin, dini hayatlarına etkileri noktasında, engellerine paralel olarak çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda genellikle ortopedik ve görme engellilerin toplu ibadetlere katılmadıkları, ortopedik engellilerin namaz kılmakta, toplu ibadetlerini yapmak üzere camiye ulaşmada, sürekli ilaç kullanmak zorunda olanların oruçlarını tutmakta, görme engellilerin camiye, Kur'an Kursuna ulaşmada, camilerde, mescitlerde bayan yeri ve yön bulmada, Kur'an ve dini kaynaklara ulaşmada ve okumada sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Hac ve Umre yapma konusundaki umutsuzlukları, inanç noktasında dini değerlere daha çok bağlanmalarına vesile olması katılımcıların görüşlerinden elde edilen diğer bulgulardandır.

Din insanın anlam arayışına cevap veren, mahrumiyet duygusunu azaltan, telafi mekanizması görevi gören önemli bir faktördür. Ayrıca din hayata gaye kazandırarak insanın karşılaştığı zorlukları aşmada ona güç vermektedir. Din engellilerin engelliliği anlamlandırma ve sorunlarla başa çıkmada önemli bir işlev yerine getirmektedir.

"Manevi yönden olumlu yönde etkileniyorum. Dini vecibelerimi yaptığımda huzur buluyor ve rahatlıyorum." "H" (Erkek,58)

"Din bir araç değil, bir sevdadır. Bir aşktır. Ruhun huzura ermesidir. Bunları aşan bir insan engelli olsun ya da engelsiz olsun bir şey fark etmez." "R" (Erkek, 54)

"Özellikle psikolojik anlamda engelim aşıma konusunda bana teselli kaynağı oluyor. Bu dünyada ben bu şekilde imtihan ediliyorum ama ahirette sapsağlam Allah'ın karşısına çıkacağım diye düşünüyorum." "İ" (Erkek,57)

"Din bana teselli kaynağı oluyor. Engelim kabullenme hissi veriyor." "M" (Erkek,37)

"Dinim bana teselli veriyor. Ahiret hayatında bize mükafat verileceğini düşünüyorum. İnançlı bir insan olarak bu dünyada bana yüklenen misyonun bu olduğunu düşünüyorum." "C" (Kadın,32)

"Dinim sayesinde engelimle barışık bir hayat sürdürüyorum. Engelim, üzerimde psikolojik bir baskı oluşturmasını dini inancım sayesinde engelliyorum." "E" (Erkek,43)

"İnanç boyutunda kaderle ilişkili olarak manevi anlamda rahatlıyorum." "M" (Erkek,40)

Katılımcıların engelleriyle ilgili sorunları aşma noktasında dinin bir teselli kaynağı, psikolojik anlamda bir rahatlama, huzur bulma, geleceğe dönük bir umut, kabullenmişlik, engeliyle barışık yaşama, psikolojik baskıdan ve bunalımdan uzaklaşma gibi fonksiyonlarının olduğu görülmektedir.

Dua, insanda doğuştan var olan bir duygudur. Bu sebeple bütün dinlerde dua mevcuttur. Üstün, yüce, sonsuz kudret sahibi bir varlığa inanan her insan, hayatının herhangi bir anında dua ihtiyacını hisseder. Çünkü her insan, zaman zaman üstesinden gelemeyeceği birçok olay, üzüntü ve sıkıntı ile karşılaşır. Böyle anlarda insan, Allah'a sığınma ve O'ndan yardım isteme ihtiyacı hisseder ve dua eder. Dua yaptıktan sonra insan, gönlünde bir ferahlık ve rahatlık hisseder, isteğinin yerine getirileceği hususunda ümitlenir. Bu yönü ile dua, bunalımlara karşı koruyucu bir tedbirdir. Dua, Allah'ın yüceliği karşısında insanın aczini ve zaafiyetini itiraf etmesidir, Allah ile irtibat ve iletişim yollarından birisidir. Engelliler için ise; engellerini aşmak, huzur ve teselli bulmak, hayata tutunmaktır. Umuttur, beklentidir, ışıktır, çıkış yoludur. Şifa dileme yoludur.

"Dualarımda öncelikle Peygamberimize selam gönderirim. Allah büyüktür, tektir derim. Daha sonra çocuklarımdan dediklerimi anlamasını, başkalarına muhtaç olmamasını ve Allah'ın ailemi korumasını isterim." "M" (Erkek,37)

"Dualarımla genellikle sağlık, sıhhat, huzur ve bereket ister, halime daima şükrederim." "S" (Erkek,49)

"Sağlık, sıhhat, mutluluk ve huzur isterim. Vatanım ve milletim için de dua ederim. Allah'tan milletimize birlik ve beraberlik vermesini isterim." "E" (Erkek,18)

"Her şeyden önce engelikle ilgili Allah'tan şifa isterim. Bütün hastaların ve engelli arkadaşlarımdan bir an önce sağlıklarına kavuşmalarını ve şifa bulmalarını dilerim. Çocuklarımdan huzurlu bir şekilde yaşamasını isterim. Ekonomik olarak kimseye muhtaç olmamayı ve Allah'tan bizi cennetine koymasını isterim." "İ" (Erkek,57)

"Öncelikle ailem için dua ederim. Hatalardan, kazalardan, belalardan uzak kalmayı dilerim. Ahirette duyabilmeyi ve cennete girebilmeyi isterim." "M" (Erkek,55)

"Öncelikle Allah'ın hakkımızda hayırlısı ne ise onu vermesini dilerim. Çoluk çocuğuma akıl fikir ver derim. Helalinden kazanıp helalinden yiyebilmeyi nasip et derim. Allah'ın beni sıkıntılımdan kurtar derim." "R" (Erkek,42)

"Kızımın geleceği için, eşimin sağlığı için, sokaklarda aç yatan tüm canlılar için, vatanımın birliği ve bütünlüğü için

dua ederim. Kendim için dua etmem. Çünkü hak etmediğimi düşünüyorum." "R" (Erkek, 54)

"Allah'ım bana şifa ver, imanlı bir şekilde canımı al, aileme, çocuklarıma yardım et derim. Halime şükrederim." "İ" (Erkek,62)

"Bu dünyada güzellikler, kötülüklerden korunma, Ahiret için Allah'ın rızasına nail olabilmeyi, Peygamberimizin şefaatine nail olabilmeyi ve cehennemden kurtulmayı dilerim." "E" (Erkek,34)

Katılımcılarımızın görüşlerinden hareketle, bu dünyaya dair genellikle, sağlık, sıhhat, huzur, mutluluk, aile, fiziki ve ekonomik olarak başkalarına muhtaç olmama, hata, kaza ve belalardan uzak olma, helal kazanç, vatan ve millet, şükür gibi konularda dualar ettikleri, ahirete yönelik ise; öbür dünyaya imanlı gidebilme, cennete girebilme, cehennemden kurtulabilme gibi dualar ettikleri görülmektedir.

4.3. Din Hizmetlerine Erişim

Din hizmeti, belirli özelliklere sahip insanlar tarafından yine belirli özelliklere sahip fertlere, gruplara ve toplumun tüm kesimine sunulan dini faaliyetler bütünüdür. Günümüz şartlarında belli kurallar çerçevesinde bu hizmeti yürüten ve topluma sunan kişilere din görevlisi denilmektedir. Ülkemizde topluma din hizmetini sunmakla görevli kişiler resmi bir kanalla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından istihdam edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı kurumsal olarak, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak görevlerini yürütmektedir (Dağcı,2010, s.13-14). Bedensel engellilerin din hizmetlerini nasıl aldıkları ve bu konuda yaşadıkları sorunlar katılımcılarımız açısından din hizmetlerine erişim noktasında önem teşkil etmekte ve engellileri bir hayli rahatsız etmektedir. Bu alanda yaşanan sıkıntılar zaman zaman kamuoyunun da gündemine gelmekte fakat yaşanan sıkıntılar ya tam olarak çözülememekte ya da geçici olarak çözüme kavuşturulmaktadır. Bu nedenle engellilerin din hizmetlerine erişimleri devam eden toplumsal bir sorun olarak görülebilir.

4.3.1.Sorunlar

Bedensel engellilerin günlük, haftalık ve yıllık olarak yapılan toplu ibadetlerini yerine getirmek üzere camilere ve Kur'an eğitimi ve öğretimi gibi dini eğitimleri için Kur'an Kursu gibi ibadet noktalarına ulaşmaları, onların da diğer insanlar gibi ibadetlerini başkalarına ihtiyaç duymadan ve rahatça yapabilmelerinin önündeki engellerin kaldırılması katılımcılarımızın haklı taleplerindedir. Camilerde lavabo, abdesthane, cami giriş ve çıkışlarının bedensel engelliler için uygun olmadığı engellilerin ibadetlerini

kısıtladığı anlaşılmaktadır. Toplu ibadetlerdeki vaaz ve hutbe gibi toplumsal dini mesajlara ulaşım noktasında da engellilere yönelik eksiklikler göze çarpmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının basılı, görsel ve işitsel medyada engellilere yönelik yayınlardaki yetersizlikler göze çarpan başka bir sorundur. Bu konuda bilgi karmaşası olduğu görülmektedir. Bedensel engelli bireylerin din hizmetlerine erişimleri noktasında kamu kurum ve kuruluşlarından beklentilerinin, onların taleplerini yerine getirmenin, onların gözünden sorunlarına çözümler üretmenin önemi onların da engelsiz ve rahatça ibadet etmeleri açısından önemlidir.

"Din hizmetlerimi ikamet ettiğim yerdeki kurum ve kişilerden ve basın-yayın organlarından alıyorum. Din hizmetlerini alırken çoğu kez ulaşım konusunda problemlerle karşılaşıyorum. Bu problemler daha çok toplu ibadetlerimi yaparken karşıma çıkıyor. Ayrıca sosyal medya, internet, cep telefonu, bilgisayar gibi basın-yayın organlarından din hizmeti alırken mağduriyet yaşıyorum. Örneğin aynı dini konular hakkında farklı kişilerin birbirlerinden farklı açıklamalar yapması bence bilgi kirliliğine neden oluyor ve kafam karışıyor." "E" (Erkek,43)

"Yetkili kişilerden, basılı ve görsel materyallerden ve dini kitaplardan alıyorum. Görme engelliler için basılı materyaller yetersiz. Müftülüklerde çalışan öğreticiler yetersiz. Genel anlamda insanlarımızda da dini bilgi yetersizlikleri var. İnsanlarımıza engellilere yaklaşım tarzıyla ilgili yayınlar yapılmalı." "Ş" (Kadın,31)

"Kitaplardan dinleyerek öğreniyorum. Din alanında yetkili kişilerin vaazlarını ve fetvalarını dinliyorum. Yeterli kaynak kitaplara erişemiyorum. Gerekli kaynak kitapların dijital ortama yeteri kadar aktarılmaması nedeniyle sınırlı sayıda kaynaklarla yetinmek zorunda kalıyorum." "E" (Erkek,34)

"Kur'an-ı Kerim, İlmihaller ve Fıkıh kitaplarından alıyorum. Bence imamlar yeterli dini bilgiye sahip değil. İyi yetiştirilmiyorlar. Müftülüklerde çalışan personele istediğimiz zaman ulaşmıyoruz. Belki siyasilere daha kolay ulaşacağız bu konuda. Herhalde çok meşguller." "M" (Erkek,40)

"İmamlardan, müftülükten ve işaret dili ile yayın yapan dini programlardan alıyorum. İşaret dili ile yayın yapan dini programlar yetersiz. Sayıları arttırılmalı. Genelde işaret dilini bilen din görevlileri yok. Bir sorum olduğunda sormakta zorlanıyorum. İşaret dilini bilen din görevlileri yetiştirilmeli." "M" (Erkek,37)

"İnternette, sosyal medyadan takip ediyorum. Televizyondaki dini programları dinliyorum. Kafam karışıyor. Kimin ne dediği belli değil. Aynı konuda birisi farklı diğeri farklı konuşuyor." "İ" (Erkek,62)

Araştırmaya katılanların din hizmetlerini genellikle televizyondaki dini yayınlar, bilgisayar, akıllı telefonlar, internet ve sosyal medya gibi görsel ve işitsel yayınlardan; dini kitaplar, ilmihaller ve Kur'an-ı Kerim gibi basılı kaynaklardan ve müftülüklerden, imamlardan aldıkları görülmektedir. İşitme engellilerin işaret dili bilen din görevlileri ile işaret dili ile ilgili yayınlar konusunda; görme engellilerin, görme engellilere yönelik kaynak kitap ve yayınların yetersizliği, din görevlilerinin yetersizliği konularında; ortopedik engellilerin ise din görevlilerinin yetersizlikleri, din görevlilerine ulaşma, görsel ve işitsel medyadaki bilgi kirlilikleri konularında sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Bozuk yollar, hiç olmayan veya kullanımı mümkün olmayan engelli rampaları, merdivenler, özürllü asansörlerinin olmayışı, işgal edilmiş kaldırımlar, sarı çizgilerin belli noktalarda ve yetersiz olması, kent içi ulaşımında yaygın kullanılan toplu taşıma araçlarının engellilerin kolayca inip binecekleri biçimde tasarlanmaması, camilerin kullanımı açısından engellilere yönelik tedbirlerin alınmaması gibi sorunlar, bedensel engelli bireylerin toplu ibadetlere, dini eğitim ve öğretime ulaşmaları açısından engel teşkil etmektedir.

"Tek başıma camiye ulaşmakta zorlanıyorum. Camiye girdiğimde kibleyi bulamıyorum. Bayan yerini bulmakta zorlanıyorum. Birilerinden yardım istemek zorunda kalıyorum. Kaldırımlarda ağaçlar, tabela ve levhalar, direkler tam ortaya dikilmiş. Zaman zaman ağaç dallarına, levhalara, direklere çarptığım oluyor. Kaldırımlara araçlar park ediliyor, eşyalar konuluyor. Böyle durumlarda kaldırımlarda yürüyemiyorum. Mesela ben en azından yazları Kur'an Kursuna gitmek istiyorum ama bu sıkıntılar yüzünden gidemiyorum. Görme engelli birisi olarak, Braille Alfabesiyle basılmış Kur'an ve dini kaynakların yetersizliği nedeniyle bu gibi dini hizmetleri alamıyorum. Bu tür hizmetlerin tüm il ve ilçelerde yaygınlaştırılması gerekiyor." "C" (Kadın,32)

"Ben ulaşım konusunda fazla bir sıkıntı yaşamıyorum. Fakat gerek camilerde gerekse televizyon, bilgisayar, akıllı telefon gibi görsel ve işitsel medyada okunan Kur'an-ı Kerimleri duyamıyorum. Bu konuda işaret diliyle yayınlar yapılmalı, işaret dilini bilen din görevlileri yetiştirilmeli. Okunan Kur'an meallerinin işaret diliyle bize ulaştırılması sağlanmalı." "M" (Erkek,37)

"Camiye ulaşım konusunda başkalarından yardım almak zorunda kalıyorum. Yaşamış olduğum mahallede cami avlusuna yönelik göstermelik bir engelli rampası yapmışlar ama cami içine ulaşabilecek bir engelli rampası yok. Caminin içine giremiyorum. Toplu ibadetlerimi genelde cami

avlusunda yerine getiriyorum. Soğuk günlerde dışarıda çok üşüyorum. Bazen yağmura yakalanıyorum. Yazın aşırı sıcaklarda ise aşırı güneşe maruz kalıyorum. Bu nedenlerle bazen namazlara gelmediğim oluyor. Kaldırımlarımız dar ve üzerine her türlü araç-gereç ve malzeme konmuş. Yoldan gideyim diyorum, yollar bozuk. Bazen ezilme tehlikesi yaşıyorum. Yolda karşılaştığım bu sorunlar Kur'an Kurslarına ulaşımında da karşıma çıkıyor. Ayrıca Kur'an Kursu öğrencilerinin en az ilahiyat mezunu, işinin ehli Kur'an-ı Kerimi tecvitli bir şekilde öğretecek liyakatlı kişilerden seçilerek atamasının yapılması taraftarıyım. Bence okuma yazmayı iyice öğrenen bir çocuğun da hemen Kur'an öğrenimine başlaması gerekli." "İ" (Erkek,57)

"Toplu ibadetlerimi yerine getirmek için camiye giderken yürümekte zorlanıyor ve bazen camiye geç kalıyorum. Genellikle merkezi camileri değil tenha camileri tercih ediyorum. Çünkü merkezi camilerin civarında trafik yoğun oluyor. Kaldırımlarda esnafın koyduğu eşyalardan dolayı yolda araçların altında kalma tehlikesi yaşıyorum. Bundan dolayı cuma ve bayram namazları hariç genelde camiye pek gidemiyorum. Mevcut Kur'an Kurslarının fiziki koşullarının biz engelliler için uygun olmadığını düşünüyorum. Gördüğüm kadarıyla mevcut Kur'an Kurslarının birçoğu hala eski fiziki ve teknik imkanlarla hizmet vermekte. Bu yapıların bedensel engellilerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden dizayn edilmesi, bu alanda çağın teknik imkanları olan projeksiyon cihazları, akıllı tahtalar, Braille alfabesi, bilgisayarlar vb. görsel ve işitsel araç-gereçlerle donatılıp modern binalarda eğitim verilmesi gerekiyor." "E" (Erkek,43)

Katılımcıların toplu ibadet mekanlarına ulaşım noktasında; kaldırımlardaki ağaçlar, levhalar, tabelalar, araçlar, eşyalar; yolların bozukluğu, toplu ulaşım araçlarını engellilerin kullanımına uygun olmayışından kullanamamaları, yolda yürürken veya kendilerine has araçlarla giderken ezilme tehlikesi atlatmaları; camilerde engelli rampalarının ve asansörlerinin olmayışı gibi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Cami avlusunda ibadetlerini yerine getirmek zorunda kaldıklarında ise zaman zaman aşırı soğuk veya aşırı sığağa maruz kalmaktadırlar. Kur'an Kurslarına erişim konusunda da benzer sıkıntılar yaşayan bedensel engelliler, Kur'an Kurslarının demode ve çağın gerisinde kalmış fiziki şartları ve iç donanımlarından, Kur'an Kursu öğrencilerinin yetersizliklerinden, basılı, görsel ve işitsel araç-gereçler vasıtasıyla yapılan dini yayınlardaki yetersizliklerden (Braille alfabesi, işaret dili ile yayın vb.) muzdarip oldukları görülmektedir.

Toplu ibadetlerin yapıldığı camiler, mimari açıdan bedensel engelli bireylerin sağlıklı bir şekilde ibadetlerini yerine getirebilmeleri açısından gerekli altyapıya sahip olmalıdır. Günümüzde bedensel engelli bireylerin cami lavabo ve abdest alma yerlerine erişimleri konusunda önemli sıkıntıları olduğu, cami giriş çıkışlarında benzer sıkıntılar yaşadıkları söylenebilir.

"Bir görme engelli olarak lavabolarda insanların büyük abdestini dışarı yapmalarından dolayı üzerine bastığım oluyor. İnsanlar lavabolarda kullandıkları peçeteleri dışarı atıyorlar. Peçetelerin üzerine basıp kayıyor ve düşme tehlikesi geçiriyorum. Bayanlara özel kapalı abdest alma yerleri yok. Görme engelli bir bayan olarak herkese açık abdest alma yerlerinde avret mahal yerlerimi açarak abdest almak zorunda kalıyorum. Erkekler tarafından avret mahal yerlerimin görülmesini istemiyorum. Çoğu cami girişlerinde kılavuz çizgi ve engelli rampaları yok. Camilere giriş çıkışlarda zorlanıyorum. Ayakkabı dolapları Braille Alfabesi ile numaralandırılırsa ayakkabılarımı daha kolay bulabileceğimi düşünüyorum. Maalesef camilerimizde böyle bir uygulama yok. Ayakkabılarımı koyduğum dolabı sayarak ya da başkalarından yardım alarak bulmak zorunda kalıyorum." "Ş" (Kadın,31)

"İşitme engelli bir birey olarak cami lavabo ve abdest alma yerlerinde ve cami giriş-çıkışlarında herhangi bir problem yaşamıyorum." "M" (Erkek,55)

"Genelde abdestimi evde alıp çıkıyorum. Camide lavaboya girmek zorunda kalırsam idrarımı yapacak yeri bulmakta zorlanıyorum. İdrarımı üstüme kaydırıyorum. Bu da namazımın geçerliliği konusunda bir sıkıntı oluşturuyor. Abdest alacağım zaman terlikleri bulamıyorum. Ancak biri gelir de terlikleri önüme atarsa öyle terlik giyebiliyorum. Abdest alınan çeşmelerin başına oturmakta zorlanıyorum. Görmüyorum. Birileri yardım eder de oturtursa o başka. Camiye girerken kapıyı bulamıyorum. Bazen camlara çarptığım oluyor. İmamla birlikte farzını kılmak üzere safa geçerken birileri koluma giriyor öyle safa geçebiliyorum. Çıkışta ayakkabılarımı bulmakta zorlanıyorum ve cemaatten yardım istiyorum. Özellikle Cuma namazı gibi namazların çıkışında kalabalık olduğu için insanlara çarptığım oluyor. Beklemek zorunda kalıyorum." "H" (Erkek,58)

"Abdest alma yerlerinin ortopedik engelliler için uygun olmadığını düşünüyorum. Bunun için genelde abdestimi evde alıp çıkıyorum. Abdest almak için çeşmelere ulaşamıyorum. Hatta yanaşamıyorum da diyebilirim. Lavabolarda bedensel engellilerin rahatça oturup ihtiyaçlarını giderebilecek düzenekler yok. İhtiyaçlarımı genellikle evde görür öyle çıkarım. Camilere giriş için genelde rampalar yok. Bazı camilerde sadece ana giriş

kapısında var o kadar. Bu yüzden cami içine akülü sandalyemle giremiyorum. Başkalarından yardım almak zorunda kalıyorum. İkinci kata hiç çıkamıyorum. Bazen avluda kılıyorum. Bazen avluda namaz kılarken ses sistemi çalışmazsa imamın sesini duyamadığım için rükû secde selam birbirine karışıyor." "E" (Erkek,43)

Araştırmaya katılan bedensel engelli bireyler için cami lavabolarında ihtiyaç gidermenin mümkün olmadığı, lavabolarda insanların pisliklerinin üzerine bastıkları, peçetelerin üzerine basıp kayma tehlikesi atlattıkları, abdest almak için çeşmelere yanaşamadıkları, özellikle görme engellilerin terlikleri, abdest alma oturaklarını bulmada zorlandıkları, bayanlara yönelik abdest alma yerlerinin olmaması sebebiyle bayan engellilerin avret mahal yerlerini göstermek zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu gibi nedenlerle bedensel engelli bireylerin genellikle lavabo ihtiyaçlarını evlerinde giderdikleri görülmektedir. Cami giriş-çıkışlarında ise; kapıyı, bayan yerini, kıbleyi, saf düzenine geçmekte ve ayakkabılarını bıraktıkları yerleri bulmakta zorlandıkları görülmektedir. Toplu ibadetlerin çıkışında cemaate çarptıklarını, ezilme tehlikesi atlattıklarını bunun için cemaatin çıkmasını beklemek zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Bazen caminin avlusunda namaz kılmak zorunda kaldıkları, bunun neticesinde aşırı soğuk ya da sıcağa maruz kaldıkları gözlemlerimiz arasındadır. Bedensel engelli bireylerin bu tarz sorunlar yaşamaları ibadetlerini daha çok evlerinde yapmalarına ve camilere gitme konusundaki isteksizliklerini beraberinde getirmiştir.

4.3.2.Beklentiler

Bayram namazlarından önce ve Cuma namazlarından sonra halka dini konularda bilgi ve nasihat vermek üzere hatiplerin yaptıkları etkili konuşma olan hutbeler, bedensel engelli bireylerin bu dini konuları öğrenip hayatlarına tatbik etmeleri açısından önem arz etmektedir. Bu noktada camilerdeki fiziksel ve donanımsal eksiklikler, din görevlilerinin yetersizlikleri gibi nedenlerle bedensel engelliler bu tür dini hizmetlerden yararlanamamakta ya da kısıtlı yararlanabilmektedir.

"Görme engelli bireyler için daha önceden hutbeyi okuyabilecek Braille yazılar dijital ortama aktarılarak kendilerine dağıtılabilir. İşitme engelliler için caminin her yerinden görülebilecek projeksiyonla yansıtılmalar yapılabilir. Az duyanlar için camide kalınan süre zarfında bir görevli nezaretinde işitme cihazları dağıtılabilir." "E" (Erkek,34)

"Cuma ve bayram namazları gibi hutbe okunan namazlarda engelliler, engelliler için ayrılan özel ibadet yerlerine geçmeli, burada özellikle biz işitme engelliler için işaret

diliyle hutbeyi aktaran işinin ehli bir din görevlisi olmalı. Bu sağlanamıyorsa bu alanda bir projeksiyon cihazı ile hutbe perdeye yansıtılmalı ve biz oradan hutbeyi takip edebilmeliyiz." "M" (Erkek,37)

"Engellilerin yaşadıkları sorunlar dikkate alınarak en azından yılda birkaç defa engellilere yönelik, onların sıkıntılarını dile getiren, insanların engellilere nasıl davranması gerektiğini anlatan hutbeler verilmeli. Hutbeler uzatıldığında bacaklarım ağrıyor. Oturamıyorum. Bu anlamda hutbeler daha kısa tutularak özellikle biz bedensel engellilere sıkıntı ve eza verilmemeli. İşitme engelli bireyler için işaret dili uzmanları eşliğinde hutbeler okunmalı. D.İ.B. bu hizmeti verecek din görevlilerini en iyi şekilde yetiştirmeli ve camilerde görevlendirmeli. Görme engelli bireyler için hutbe metinleri Braille Alfabesine dönüştürülerek görme engellilerin de hutbeden istifade etmeleri sağlanmalı. Bu bağlamda illerde ve ilçelerde birkaç cami merkez olarak belirlenip engelliler bu camilere yönlendirilebilir." "E" (Erkek,43)

"Genellikle cuma ve bayram namazlarını dışarıda kılmak zorunda kaldığım için cami dışına hitap edebilecek bir ses cihazı, bir hoparlör eksikliği var. İmamın, müezzinin sesini duymakta zorlanıyorum. Cemaate, insanların engellilere karşı yaklaşımı konusunda eğitici bilgiler içeren hutbeler verilmeli. İnsanlar biz engellilere nasıl davranılması gerektiğini bilmiyor." "İ" (Erkek,57)

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda Cuma ve bayram namazı hutbelerinde bedensel engelliler; işaret diliyle hutbe okunması, projeksiyon cihazlarının perdeye yansıtılması vasıtasıyla hutbe okunması, Braille yazılar vasıtasıyla hutbe konularında hizmet beklemektedir. Ayrıca hutbelerin uzun olmasından, hutbeleri anlayabilmek için camilerde yeterli ses cihazlarının bulunmamasından ve özellikle insanların engellilere yaklaşımı konusunda engellilere yönelik hutbelerin verilmeyişinden muzdariptirler. Bu bağlamda engelli bireylerin hutbeler ve vaazlardan yararlanabilmeleri için camilerimizde yeterli fiziksel donanım ve teknik ekipman eksikliği bulunmaktadır ve bu konuda engellilere hizmet verebilecek, işinin ehli olan din görevlileri yoktur diyebiliriz.

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan itibaren yayın faaliyetlerine ayrı bir önem vermiştir. Yayın faaliyetlerini yürütmek üzere başkanlık bünyesinde Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü adı altında müstakil bir birim bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen dini yayın faaliyetleri basılı yayınlar, süreli yayınlar, yabancı dillerde hazırlanan yayınlar, radyo ve televizyon programları vb. şeklinde çeşitlenmektedir. Çocuklara yönelik yayınlar ve

Kur'an, meal ve tefsir ile ilgili yayınların yanında son yıllarda engellilere yönelik dijital yayınlar, televizyon ve radyo yayınları da yapılmaya başlanmıştır. Bu gibi uygulamalar oldukça önemli olmakla birlikte, mevcut haliyle yetersiz olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla, engellilere hitap edebilecek türden bu gibi uygulama ve yayınların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi elbette ki daha faydalı olacaktır.

"Bu konuda fazla bilgim yok. Diyanet önce güvenilir bir kurum olmalı. İnsanlar diyanete güvenebilmeli. Ama günümüzde maalesef insanların diyanete güvenleri kalmamış. Kurum bir öz eleştiri yapmalı." "H" (Erkek,38)

"Bu konuda herhangi bir düşüncem yok. Takip etmiyorum. Çünkü diyanetin artık tamamen siyasallaşan bir kurum olduğunu düşünüyorum." "R" (Erkek,54)

"Diyanet yılda birkaç kez engellilere dergi dağıtmalı. Diyanet TV'nin yayınlarda engellilere yönelik programlara daha çok yer verilmeli. İnternette ve sosyal medyadaki dini programlar diyanet eliyle ve diyanet kontrolünde yürütülmeli. Bu konuda çok fazla bilgi kirliliği var." "İ" (Erkek,62)

"Ben sosyal medyayı fazla kullanan bir insan olmama rağmen diyanetin bu tür çalışmalarından haberim yok. Diyanetin bu tür hizmetleri varsa bundan engelli bireylerin haberdar olması gerekir. Kamu spotu olarak engellilere yönelik bilgilendirme videoları veya kısa filmler çekilebilir. Meydanlardaki, otobüs duraklarındaki billboardlarda engellilere yönelik reklamlar vasıtasıyla tanıtımlar yapılabilir. MEB iş birliği vasıtasıyla okullarda ve konferans salonlarında engellilere yönelik bilgilendirici çalışmalar yapılabilir." "M" (Erkek,40)

"DİB'in dini kaynaklarına pek güvenmiyorum. Be nedenle genellikle DİB'in dini kaynaklarına başvurmam. Din hizmetlerini yeterince yerine getiremediğini düşünüyorum. Engellilere yönelik yeterli çalışmaları yok. Diyanetin engellilere yönelik nitelikli öğreticiler yetiştirmesi, kaynak kitapları daha nitelikli hale getirmesi gerekir. Braille kaynaklar çok masraflı geliyorsa e-kitap olarak dini kaynaklar oluşturması gerekir." "C" (Kadın,32)

"Diyanet TV'de işaret dili ile yayım yetersiz bence. Dini programları izlerken ne dediklerini anlamakta zorlanıyorum. Ağzlarını takip etmeye çalışarak anlamaya çalışıyorum. Aynı şekilde internet ortamında ve sosyal medyada da sıkıntılar var. En azından dini programlar alt yazılı yayınlanabilir. Radyo dinlemem pek. Basılı yayınlarda sıkıntım yok. Fakat basılı ve görsel medyada aşırı bilgi kirliliği mevcut. Herkes kendine göre bir şeyler konuşuyor. Kime inanacağımı şaşırırım." "M" (Erkek,55)

Katılımcılarımızın görüşlerinden hareketle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın basılı, görsel ve işitsel medyada

engellilere yönelik yayınlarının yetersiz olduğu, engellilerin bu alandaki beklentilerinden uzak olduğu, nitelikli yayınlarının ve nitelikli din görevlilerinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dini yayınlarına ve kurumun kendisine bir güven probleminin olduğu da dikkat çekicidir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının ve STK'ların son yıllarda engelliler üzerine yaptığı çalışmalar gelişme gösterse de yapılan çalışmalar henüz istenilen seviyede değildir. Bu anlamda DİB, müftülükler vb. kurumların engellilerin din hizmetlerine sağlıklı bir şekilde ulaşabilmeleri için yaptıkları çalışmalar da takdir edilmelidir. Ancak bu alanda yapılan çalışmalar da yetersizdir ve engellilerin din hizmetlerine erişimlerini sağlamaktan uzaktır. Bu da bu alanda haklı olarak engellilerimizin kamu kurum ve kuruluşlarından beklentilerini gündeme getirmektedir.

"Öncelikle bu makamlardaki insanların engelliler konusunda eğitilmesini istiyorum. Bu kurumların başlarında bulunan insanlar empati yapmalı. Görev yaptıkları bölgelerdeki engelli bireylerle belirli günlerde toplantı yapıp, onların ihtiyaçlarını belirleyebilirler. Onların sorunlarını bu şekilde çözmeye çalışabilirler." "Ş" (Kadın,31)

"Engelli kadroları genişletilmeli. İşçi ve memur alımlarında öncelik engellilere verilmeli. Engellilere yönelik kadrolu alımlar yaygınlaştırılmalı. Böylece sözleşmeli arkadaşlarımızın gelecek kaygısı giderilebilir. İzin konusunda, çalışma yeri konusunda engellilere kolaylık sağlanmalı. KYK yurtlarında engelli bireylerin çocuklarına öncelik sağlanmalı. Devlet engelli bireylerin çocuklarına geri ödemesiz burslar vermeli. TOKİ engellilere yönelik düşük aylık ödemeli konutlar yapmalı. Devlet dairelerinde namaz kılmak için mescit yapılmalı." "S" (Erkek, 49)

"Engelliler ve insanların bilinçlenmesini sağlayan programlar yapılmalı. Ulaşım noktasındaki sıkıntılarımız çözüme kavuşturulmalı. Biz sadece 3 Aralık, 10-16 Mayıs tarihlerinde değil her gün hatırlanmalıyız." "R" (Erkek,54)

"Devlet dairelerinde engellilere yönelik mescitler yapılmalı. Cuma günleri tatil edilmeli. Ramazan ayında engellilerin daha kısa süreli mesai yapmaları sağlanmalı. Üniversitelerde engelli bireylere yönelik kontenjanlar açılmalı ve engelli bireylerin üniversite mezunu olması yaygınlaştırılmalı. Üniversitelerde engellilere yönelik ve engellilere eğitim verecek nitelikli eleman yetiştirmeye yönelik fakülte ve bölümler açılmalı." "M" (Erkek,40)

"Öncelikle engellilerin camilere ulaşabilmeleri için camilere kadar engelli yolları yapılmalı. Kaldırımların ortalarındaki elektrik direkleri, levhalar, tabelalar, ağaçlar daha uygun yerlere kaldırılmalı. Televizyonlardaki dini programlara

devlet el atmalı. Devletin kontrolünde dini yayımlar yapılmalı.” “H” (Erkek,58)

“Devlet biz engellilere evde din hizmeti vermeli. Müftülüklerdeki din görevlileri belirli zamanlarda engellilerin evlerine gidip dini konularda bilgilendirmeler yapmalı.” “İ” (Erkek,57)

“Din eğitiminde öğreticiler nitelikli yetiştirilmeli. İletişim konusunda biz engellilerin dilinden anlayan eğiticiler yetişmeli. İşaret dilini bilen, Braille yazıyı bilen dini eğitimcilerin sayısı artırılmalı. Yaz Kur’an Kurslarında engellilere yönelik düzenlemeler yapılmalı. Bayan erkek ayrı olmak üzere haftanın bir veya birkaç günü engelliler evlerinden alınıp engellilere yönelik eğitim veren Kur’an Kurslarında Kur’an eğitimi verilmeli.TV., internet ve sosyal medyada alt yazılı, işaret diliyle yapılan yayımlar yaygınlaştırılmalı. Dini yayınlardaki bilgi kirliliğinin önüne geçilmeli.” “M” (Erkek,37)

Araştırmamıza katılan engelli bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarından, basılı, görsel ve işitsel medyada kendilerine yönelik nitelikli yayımların artırılmasını, bir gün değil de her gün hatırlanmaları gerektiğini, kendileri hakkında yetkililerin empati yapmalarını, medyadaki dini içerikli programlardaki bilgi kirliliğinin giderilmesini, ibadet merkezlerine erişimlerinin önündeki engellerin kaldırılmasını, Braille yazı, alt yazı, işaret diliyle dini programlar yapılmasını, devletin işçi, memur, KYK yurdu gibi imkanlarında öncelik hakkı ve evde dini hizmet vb. isteklerinin olduğu görülmektedir. Çağımızın teknolojik imkanları düşünüldüğünde engelli bireylerimizin isteklerinin karşılanabilir ve makul talepler olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Yeterli ve etkili kullanıldığında dinin insanlara sunduğu imkânlar, bireyi, içinde bulunduğu stresli durumdan kurtarmada ve bunalımlardan korumada koruyuculuk görevi sağlar. Bu bağlamda engelli bireyin, içinde bulunduğu olumsuzluklardan çıkmada, dine bağlanma ve dine sarılma, önemli bir çıkış yolu olarak görülmektedir. İnsanı hem beden hem de ruhen bir bütün olarak değerlendiren İslam, engelli bireylere sağladığı imkânlar ve hayatlarına getirdiği pozitif bakış açısıyla, onların olayları olumlu değerlendirmesinde etkili olmaktadır. İslam, engellilere kolaylık olsun mantığı ve anlayışıyla ibadetlerden uzaklaşmaları ve sosyal hayattan dışlanmalarına sebep olacak muafiyetler sağlamaktan ziyade, ibadetlerini sağlıklı bir şekilde imkânlar ölçüsünde yapmaları için rehberlik etmiştir.

Bedensel engelli bireyler yaşamlarını sağlıklı insanlar gibi kolaylıkla sürdürememekte, çoğunlukla günlük hayat aktivitelerini, kamusal alandaki ihtiyaçlarını bağımsız olarak yapamamakta, diğer bireylerin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar. Diğer engelsiz bireyler gibi birçok konuda benzer standartlarda hizmet alma veya hizmetten yararlanma imkânlarına sahip değildirler. Bu alanlardan birisi de din eğitimiyle ilgili bilgileri öğrenme, dinî pratikleri yapabilmek imkânının sağlanmasıyla ilgili olan kısımdır. Bu durum; din eğitimindeki imkân, yöntem ve etkinliklerin yetersizliği, dini mekanlara ulaşımında yaşanan sıkıntılar, fiziki koşullardaki eksiklikler vb. durumlardan kaynaklanabilmektedir. Günümüzde camilerimizin çoğunda engelli rampaları ve engelli asansörlerinin olmayışı, cami lavabolarının engellilerin kullanımı için uygun olmaması, özellikle ortopedik engellilerin abdest alma yerlerindeki çeşmelere ulaşamamaları, Kur’an Kurslarının engelliler açısından fiziki koşullarının ve iç donanımlarının yetersiz olması, Kur’an Kursu öğreticilerinin ve imamların çoğunun işaret dilini bilmemesi ve engellilere Kur’an öğretecek nitelikten yoksun olmaları, basılı, görsel ve işitsel medyada işaret dili, alt yazı gibi engellilere yönelik dini yayımların yetersizliği, Braille alfabesiyle yazılmış, Kur’an-ı Kerim ve dini yayımların eksikliği, Camilere ve Kur’an Kurslarına ulaşımında yollardaki ve kaldırımlardaki engeller, Hac ve Umre gibi ibadetlerde Diyanet İşleri Başkanlığının engellilere yönelik program eksikliği, engellilere hizmet verecek kalifiye eleman yetersizliği gibi pek çok örnek engellilerin din hizmetlerine ulaşımında yaşadığı sıkıntılardır.

Son yıllarda STK’lar, belediyeler, valilikler, kaymakamlıklar vb. kurumlarca engelli bireylerimizin toplumsal ve bireysel sorunlarına çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, müftülükler vb. kurumlar da engelli bireylerimizin dini hizmetlerine yönelik çalışmalarda bulunmakta, engelli bireylerin sağlıklı bir şekilde din hizmetlerinden yararlanabilmesi için çaba sarf etmektedir. Günümüzde, engelli bireylerimiz için yapılan bu çalışmaların önemi büyük olsa da bu çalışmalar, henüz istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Engelli bireylerin sağlıklı bir şekilde din hizmetlerine ulaşımında sorunlar yaşanmaya devam etmektedir. Toplu yapılan ibadetler, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi açısından da önemlidir. Engelli bireylerin ibadetlerle ilgili bilgilerinin, ibadet mekanlarına giderken ve ibadet mekânlarında

karşılaşmış oldukları sorunların çözülmesi, engelli bireylerin huzuru, mutluluğu ve toplumsal entegrasyon açısından önemlidir. Toplumun bir parçası olan engelli bireyler için din eğitimi hizmetlerinin olması, onların toplumla bütünleşmesi ve ruh dünyaları açısından önem teşkil etmektedir.

1-Engellilerin din eğitimi hizmeti almasını kolaylaştırıcı planlama ve düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Engellilere yönelik dini eğitim ortamlarının hazırlanması ve hangi özür grubuna hangi yöntem ve metodun uygulanması gerektiği belirlenmelidir.

2-Camilerin engellilere sadece fiziksel olarak uygun hâle getirilmesiyle yetinilmemesi, ibadetlerini yapabilmeleri ve din eğitimi konularına ait özel eğitimlerine de önem verilmesi gerekmektedir.

3-Engelli vatandaşlarımızın ibadet ve din eğitimi konusundaki ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için camilerdeki din görevlilerinin de özel eğitime tabi tutulması, buna yönelik seminer çalışmalarının yapılması önem arz etmekte ve konunun ivedilikle çözümlenmesi gerekmektedir.

4-Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının, engellilerin sağlıklı bir şekilde din hizmetlerine erişimlerine yönelik camilere, Kur'an Kurslarına ulaşmaları; televizyon, bilgisayar, tablet, akıllı telefon, internet, sosyal medya vb. basılı, görsel ve işitsel medyada engellilere yönelik dini yayınlar konusunda başlatmış olduğu çalışmalar olsa da bu çalışmalar olumlu fakat yetersizdir. Bu çalışmaların niceliksel ve niteliksel olarak artması gerekmektedir.

Kaynakça

- [1]Akbolat,A.,(2016), 'I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu', Mizanü'l-Hak İslami İlimler Dergisi, Sayı 2,s.135-142.
- [2]Aslanoğlu,M.,(2004), 'Otistik, Zihinsel, İşitme, Görme ve Bedensel Engelli Çocuğu Bulunan Ebeveynlerin Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi',Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- [3]Bezmez, D., Yardımcı, S. ve Şentürk, Y. (der.), (2011), Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları:17
- [4]Bucuka, Y,(2017), "Dini Sosyalleşme Ve Sosyal Dışlanma Ekseninde Engellilik(Bingöl İli Örneği)", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum.
- [5]Burcu, E.,(2015), Engellilik Sosyolojisi, Ankara, Anı Yayınları:167.

[6]Cillo,D.,(2009), 'Avrupa Birliği Giriş Sürecinde Engellilerin Eğitimi Ve İstihdamı', Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Halk Eğitimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

[7]Coşkun,D.,(2013),Fiziksel Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerde Bakım Yükünün ve Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi,T.C.Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi,Erzurum.

[8]Çetinkaya, A., Özmen, D.,(2012), Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 28 (3) : 35-49

[9]Çumurcu B.E., Karlıdağ R, Almış BH., (2012), 'Fiziksel Engellilerde Cinsellik', Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2012; 4(1):84-98.

[10]Dağcı,T.,(2010), 'Kırsal Kesimde Görev Yapan Din Görevlilerinin Sorunları -Akşehir, Ilgın Ve Doğanhisar Örneği', Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

[11]Gündoğdu,Y.,(2014), 'Ağır Düzeyde Ortopedik Engelli Bireylere Evde Bakım Hizmeti Sunan Bakıcıların Sorunları Ve Dini Değerlerinin Bakım Hizmeti Sunumundaki Katkısı' Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Rize.

[12]Karaca, F., (2010), 'Din Psikolojisi', Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık Yayınları:6.

[13]Karakaş,N.,(2011), 'Emekli Din Görevlilerinin, Cami Hizmetleri ve Görevlilerine Bakışı(Eskişehir İli Örneği)'Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

[14]Karaman,H.,Bardakoğlu A.ve Apaydın Y., (Redaktör), (2006), İlmihal I. Cilt (İman ve İbadetler), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

[15]Katar, M.,(2017), 'Hıristiyanlığa Kadar Roma'da Din', Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ.

[16]Kılıçarslan,N.,(2013), 'Engellilerde Sosyalleşme Ve İletişim Bağlamında İbadet Alanlarının Ulaşılabilirliği: Hacı Hasan Camii Modeli Örneği' Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir.

- [17]Kırlioğlu,H.İ.,(2015),Zihinsel Engellilere Yönelik Durumun Ve Hizmetlerin Uzman Görüşleri Perspektifinde Değerlendirilmesi, T.C. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- [18]Mardin,Ş.,(1982), 'Din ve İdeoloji', İletişim yayınları,Ankara:24.
- MEB,(2018), 8.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabı,MEB Yayınları,Ankara.
- [19]Naimi,N.M.,(2018), 'Din Ve Terör (Din Ve Terör İlişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi-Taliban Örneği), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- [20]Özdemir,S.,(2016) 'Engelliler ve Din', C Planı Yayınevi.
- Özdemir,S.ve Başkonak,M.,(2018), 'Özel Eğitimde Din Eğitimi',Ankara,Grafiker Yayınları.
- [21]Özer,D.S., (2005), 'Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor', Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul: 11-21, 69-75.
- [22]Pak,S.S.,(2010), 'Din Hizmeti Sunan Kadınların Çalışma Hayatındaki Konumu:Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği' Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- [23]Peker,H.,(2000), 'Din Psikolojisi', Çamlıca Yayınları,İstanbul:71.
- [24]Samav Cantürk,F.D.,(2017), 'Ötelenmiş Hayatlar: Engelliye Bakan Kadın Olmak', Toplum ve Demokrasi, 11 (24), Temmuz-Aralık,Burdur: s.127-139.
- [25]T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı,(2008), 'Özürlüler kanunu ve ilgili mevzuat' (3. baskı), Ankara,T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları:34.
- [26]Uslu,A., (2008), 'Kentsel Tasarımda Engelli Dostu Belediye Yaklaşımı' Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, Sayı 1, Ocak 2008.
- [27]Ustabaşı,N.K.,(2015), 'Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetlerinin Mahkumlar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkisi: Çanakkale Cezaevleri Örneği' Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- [28]Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016), 'Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri', Ankara, Seçkin Yayınları.